

Bulgaristan Türk Şiirinde “Rodoplar”

“Rhodopes” in Bulgarian Turkish Poetry

Nurcihan GÜNEŞ

Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Muş,
Türkiye

Muş Alparslan University, Faculty of Science
and Letters, Department of Turkish Language
and Literature, Muş, Türkiye

Açıklama: Bu çalışma, 15–17 Mayıs 2025 tarihlerinde Muş/Türkiye’de düzenlenen 5. Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu’nda “Bulgaristan Türk Şiirinde Rodoplar” başlığıyla sunulan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş hâlidir.

Explanation: The study is an expanded and revised version of the paper entitled “The Rhodopes in Bulgarian Turkish Poetry” presented at the 5th International Symposium on Turkology Studies, held in Muş, Türkiye, on 15–17 May 2025.

Geliş Tarihi/Received	11.08.2025
Revizyon Talebi/Revision Requested	15.10.2025
Son Revizyon/Last Revision	06.11.2025
Kabul Tarihi/Accepted	13.11.2025
Yayın Tarihi/Publication Date	23.11.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:
Nurcihan Güneş
E-mail: n.gunes@alparslan.edu.tr

Atıf: Güneş, N. (2025). Bulgaristan Türk şiirinde “Rodoplar”. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*, (8), 24-31.

Cite this article: Güneş, N. (2025). “Rhodopes” in Bulgarian Turkish poetry. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*, (8), 24-31.

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial-NoDerivatives 4.0

Öz

Rodoplar, Bulgaristan’ın güneyinde yer alan ve bir kısmı Yunanistan’a uzanan, Balkanlar’da önemli bir dağ silsilesidir. Balkanlar’daki Türk kültürünün önemli temsilcileri arasında yer alan ve ağırlıklı olarak Bulgaristan’ın Kırcalı, Hasköy (Haskovo) ve Filibe (Plovdiv) illerinde yaşayan Rodop Türkleri, bölgenin sosyal ve kültürel yapısına kayda değer katkılarda bulunmuş; aynı zamanda tarihî ve kültürel kimliğin şekillenmesinde de belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bu çalışmada, Bulgaristan Türk şiirinde tematik açıdan öne çıkan unsurlardan biri olan “Rodoplar” temasının farklı boyutlarıyla incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın temel amacı, Türk nüfusunun yoğun olarak yaşadığı, siyasi ve sosyal açıdan stratejik bir öneme sahip olan Rodoplar’ın, Bulgaristan Türk şiirindeki yansımalarını ortaya koymaktır. Bu bağlamda, Recep Küpçü, Niyazi Bahtiyar, Muharrem Zeynel Yumuk, Gülay Rafet Ahmet, Fahriye Mustafa Güney, Nazmi Türker Adalı, Mümin Bekir Mehmet, Osman Aziz, Nefise Habib Adıgüzel, Şahin Mustafa Altan, Mehmet Ali Macar, Ahmet Hasan Cebeci ve Mümin Mustafa Atakan gibi şairlerin şiirleri ele alınmıştır. Rodop Türklerinin ruh dünyasını, sosyal, kültürel ve siyasî deneyimlerini, yaşadıkları coğrafyaya duydukları aidiyet ve bağlılığı yansıtan şiirler üzerinden “Rodoplar” temasının Bulgaristan Türk şiirindeki yeri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan Türk şiiri, Rodoplar (Rodop dağları)

ABSTRACT

The Rhodopes are a significant mountain range in the Balkans, located in southern Bulgaria and extending partly into Greece. The Rhodope Turks, who are among the important representatives of Turkish culture in the Balkans and live mainly in the Bulgarian provinces of Kırcalı, Hasköy (Haskovo), and Filibe (Plovdiv), have made significant contributions to the social and cultural structure of the region; they have also played a decisive role in shaping historical and cultural identity. This study aims to examine the theme of “Rodopi,” one of the prominent elements in Bulgarian Turkish poetry from a thematic perspective. The main objective of the study is to reveal the reflections of the Rodopi Mountains, where the Turkish population lives densely and which are of strategic importance in political and social terms, in Bulgarian Turkish poetry. In this context, the poems of poets such as Recep Küpçü, Niyazi Bahtiyar, Muharrem Zeynel Yumuk, Gülay Rafet Ahmet, Fahriye Mustafa Güney, Nazmi Türker Adalı, Mümin Bekir Mehmet, Osman Aziz, Nefise Habib Adıgüzel, Şahin Mustafa Altan, Mehmet Ali Macar, Ahmet Hasan Cebeci, and Mümin Mustafa Atakan are examined. The place of the “Rodopi Mountains” theme in Bulgarian Turkish poetry has been determined through poems that reflect the spiritual world of the Rodopi Turks, their social, cultural, and political experiences, and their sense of belonging and attachment to the geography they live in.

Keywords: Turks of Bulgaria, Bulgarian Turkish poetry, Rhodopes (Rhodope mountains)

Giriş

*Sen sevdalı, sen hünerli Balkan dilberi,
Rodop dağı, Türk ocağı, bizim ezeli.
(Fahriye Mustafa Güney, Göçmen Güzeli)*

Bulgaristan Türkleri, XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin idarî teşkilatlanması içerisinde Tuna ve Edirne vilayetlerinin Türk nüfusu ile özdeş bir topluluk olarak değerlendirilmektedir. Yaklaşık beş asır boyunca Osmanlı hâkimiyeti altında kalan bu iki önemli vilayette, Türk nüfusunun bölge demografisinde belirleyici bir çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir (Memişoğlu, 2015, s. 4410). Bulgaristan’da farklı

siyasal rejimlerin hâkim olduğu Prenslik döneminden demokratik yönetime uzanan süreçte yaşanan siyasal ve toplumsal dönüşümler, Bulgaristan Türklerinin toplumsal konumunu doğrudan etkilemiştir (Özlem, 2008, ss. 341-345). 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşını izleyen dönemde Bulgar Prenslığı kurulmuş ve Türklerin önemli bir bölümü Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmeye başlamıştır. Tarihsel süreç içerisinde Bulgaristan Türklerinin içinde bulundukları siyasal ve toplumsal koşulların ağırlığı Bulgaristan Türklerinin edebiyatının sürekliliğini de zaman zaman kesintiye uğratmıştır. 1908’de Bulgaristan’ın bağımsız bir devlet olmasıyla Bulgaristan’daki Türk edebiyatı bir azınlık edebiyatına dönüşmüştür (Özkan, 2015, s. 2386). 1944 yılında Bulgaristan’da komünist sistemin başlaması ile de Bulgaristan’daki Türk edebiyatı farklı bir yapı ve özellik kazanmıştır. 1947’de kabul edilen anayasa ile Türk azınlığı ulusal azınlık statüsü kazanmış ve Türkçe öğrenme hakkı anayasa ile düzenlenmiştir. 1970’li yıllara gelindiğinde ise Bulgaristan’da Türk edebiyatının yasaklamalarla karşılaştığı bir dönem olmuştur. Bu sessizlik dönemi 1990’lı yıllara kadar sürmüş ve 1990 sonrasında Bulgaristan’da yönetim anlayışının değişmesiyle de Türk edebiyatı bir azınlık edebiyatı olarak yeniden canlanma sürecine girmiştir (Özgür, 1999, s.71; Özkan, 2015, s. 2386). Bu yönüyle de Bulgaristan Türk Edebiyatının temsilcisi olan Türk şiiri de tarihsel kırılmaların, kimlik müzakerelerinin ve toplumsal direniş biçimlerinin edebî düzlemde yeniden üretildiği bir ifade alanı olmuştur. Günümüzde sayısal bakımından en büyük azınlık olan Bulgaristan Türklerin büyük çoğunluğu Bulgaristan’ın Rodoplar bölgesinde yaşamaktadır. Rodoplar hem geçmişin hatırasını hem de kültürel sürekliliğin ruhunu içinde barındıran, Bulgaristan Türk şiirinin manevi coğrafyasını temsil eder. Bu nedenle Rodoplar’da doğup yetişen pek çok şair, bu bölgeyi dizelerinde bir “manevi vatan” olarak yeniden kurarak, toplumsal belleği şiir aracılığıyla diri tutmuş ve Rodoplar’ın kimlik üzerindeki dönüştürücü gücünü edebî biçimde görünür kılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak metin analizi yönteminden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda Bulgaristan sahası Türk şiiri, çalışmanın veri tabanını oluşturmaktadır. Bu veri tabanından taranan örneklem sonucunda Bulgaristan Türk şiirinde “Rodoplar” temasını ele alan belli başlı şiirler tespit edilmiştir. Tespit edilen bu şiir örnekleri değerlendirilmiş ve Bulgaristan Türk şiirinde “Rodoplar” temasının edebî ve toplumsal bağlamdaki yeri belirlenmiştir.

Memleket Olarak Rodoplar

Balkanlar’da çağdaş Türk şiirinin temsilcileri için memleket teması, şiir evreninin merkezinde yer alır. Şairlerin eserlerinde doğup büyüdüğü köylerden şehirlerine ve o şehirlerin bulunduğu bölgelere uzanan güçlü bir mekân bilinci hissedilir. Bu şiirlerde yer adları yalnızca birer coğrafi gösterge değil, aynı zamanda Türk kültürünün ve kimliğinin simgesel mekânları olarak anlam kazanır. Özellikle Rodoplar, Deliorman ve Dobruca bölgeleri, Türk kültürünün yaşadığı ve şiirle yeniden varlık kazandığı başlıca merkezler olarak öne çıkar (Akgün, 2025, s. 125). Ahmet Hasan Cebeci’nin “Balkan Mücahitleri” başlıklı şiirindeki dizeleri, bu mekânların Türk kültür dünyasındaki anlam derinliğini ve aidiyet duygusunu en güçlü biçimde yansıtan örneklerden biridir:

Dobruca, Deliorman bizimdir/ Gerlovayla Kocabalkan bizimdir/ Rodop denen Türklü volkan bizimdir (Kalkan, 2018, s. 603).

Bulgaristan Türk edebiyatının “beşiği” olarak nitelendirilen (Bahtiyar, 1996, s. X) Rodoplar Bulgaristan Türk şairlerinin duygu ve düşünce dünyasında derin bir esin kaynağı olmuştur. Mümün Bekir Mehmet’in “Rodoplar” adlı şiirinde Rodoplar’ı insanın iç dünyasını besleyen, mutluluğa kapı aralayan bir sığınak olarak şöyle belirtir:

Cevher yüklü şu her karış toprağın/ Açmıştır sır dolu ipek bağrını/ Altına bedel her türlü yaprağın/ Açar mutluluğun kapılarını.../ Gerekirse senin olur şu canım (Kalkan, 2018, ss. 744-745).

Şair, “cevher yüklü her karış toprak” ifadesiyle Rodoplar’ı yalnızca doğal zenginliklerin mekânı olarak değil, tarihî ve kültürel mirasın taşıyıcısı olarak yüceltir. “Sır dolu ipek bağır” tamlaması, toprağın hem gizemini hem de anaç şefkatini vurgular. “Altına bedel her türlü yaprak” dizesi, Bulgaristan Türklerinin memleket toprağına bakışındaki derin maneviyatın ve bu toprağın her unsuruna verilen değerini şiirsel bir yansımasıdır. “Gerekirse senin olur şu canım” ifadesiyle ise bu sevdâ, en yüce fedakârlık biçimi olan can verme noktasına ulaşır. Böylece Rodoplar, yalnızca coğrafi bir mekân değil, uğruna yaşanacak ve gerekirse ölünecek bir memlekete dönüşür.

Her topluluk, maddi ve manevi kültür unsurlarıyla çevrelenmiş bir yaşam alanı içinde var olur. Bu alan, sesleri, kokuları ve görsel öğeleriyle tanıdık, sahiplenilmiş ve kök salınmış bir çevre niteliğindedir. Sosyalleşme süreçlerinde paylaşılan kültürel, ekonomik, dinsel ve değer temelli yapılar; topluluğun ortak temsillerini ve anlam dünyasını şekillendirir. Bu unsurlar, grup üyeleri tarafından içselleştirildikçe kolektif kimliğin temel yapı taşlarına dönüşür (Bilgin, 2009, s. 171).

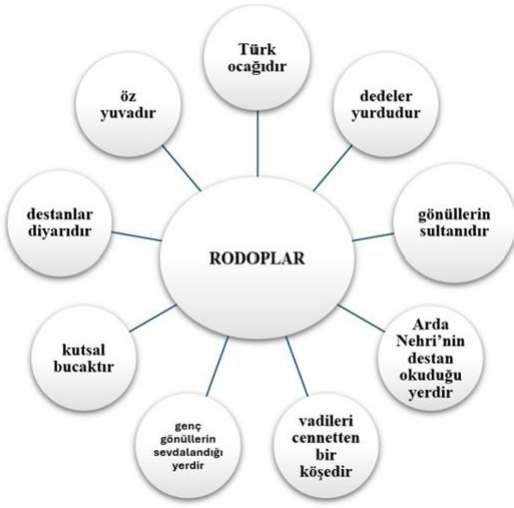
Muharrem Zeynel Yumuk de “Rodoplar” adlı şiirinde “her daim bizim” dediği Rodoplar’ı şöyle betimler:

Güneyde yine o bizim Rodoplar/ Dedeler yurdun kutsal bucağı/ Ormanlar: Çam kokar, gürgen, meşedir/ Vadiler cennetten birer köşedir/

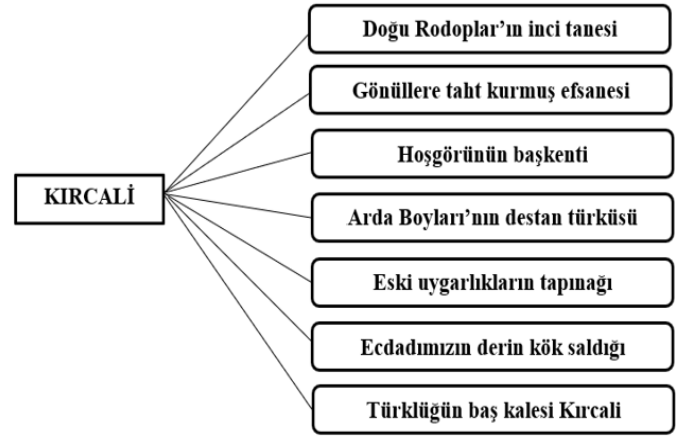
Çiçekler: gül, lale ve menekşedir/ Hoş kokar burnumda güzel Rodoplar (Kalkan, 2018, ss. 191-192).

“Dedeler yurdun kutsal bucağı” dizelerinde Rodoplar ataların anılarıyla harmanlanmış “kutsal bucak” olarak nitelendirilen, geçmişle bugünü buluşturan manevi bir sığınak olarak karşımıza çıkmaktadır. Çam kokulu ormanların, gürgen ve meşe ağaçlarıyla bezenmiş yamaçların, cennetten birer parça gibi uzanan vadilerin, gül, lale ve menekşelerin büyüleyici kokusuyla Rodoplar yeniden hatırlanır. Bu tanıdık kokular yüreklerde huzur ve mutluluk olarak yankılanır. Şiirde koku duyusuna yapılan bu vurguyla Rodoplar artık yalnızca görülen değil, hissedilen, solunan bir memlekettir. Benzer biçimde, Nazmi Türker Adalı “Rodoplara Şimdi Gel” adlı şiirinde “Genç gönüller burada olur sevdalı.../ Bize destan okuyor coşan Arda...” (Kalkan, 2018, s. 480) dizeleriyle bölgeyi gençliğin, sevdanın ve destansı coşkunun mekânı hâline getirir. Gülay Rafet Ahmet’in “Rodoplar” şiirinde “Bizim buraların öz yuvası.../ Gönümüzün... sultanısın” (Kalkan, 2018, s. 1107) ifadeleri ile hem mekânsal hem de duygusal bir sahiplenişin altını çizer. Fahriye Mustafa Güney ise “Göçmen Güzeli” adlı şiirinde “Rodop dağı, Türk ocağı, bizim ezeli” (Kalkan, 2018, s. 994) dizesiyle bölgeyi Türk kimliğinin kadim bir parçası olarak konumlandırır. Bu şairler şiirlerinde Rodoplar’ın şöyle resmetmişlerdir (Şekil 1).

Şekil 1
Rodoplar

Şekil 2
Kırcalı

Şahin Mustafa Altan “Cevap” adlı şiirinde memleket sevgisini annelik sevgisiyle birleştirir ve Rodoplar’a olan bağlılığını şöyle anlatır:

Evlât nasıl bıkmaz ise anne demeye/ Ben de bıkmadım, bıkmam asla/ Gönümün içinde yalnız burası/ Güzelliğe gelince her ana güzel/ Ama herkese en güzel gelen/ Kendi anası... (Kalkan, 2018, s. 524)

Bu dizelerde Rodoplar, yalnızca yaşanan bir mekân değil kimliğin rahmi hâline gelir. Burada annenin adı *Rodoplar* olmuştur. Şair için Rodoplar iç dünyanın merkezine yerleşmiş bir varlıktır. “Yalnız burası” derken şair hem fiziksel bir mekânı hem de ruhsal bir sığınağı işaret eder. “Güzelliğe gelince her ana güzel / Ama herkese en güzel gelen kendi anası...” dizeleri, evrensel bir insanlık gerçeğini dile getirir. Şair, evrensel güzelliği kabul eder ama bireysel bağlılıktan vazgeçmez. Altan’ın dizelerinde anne hem yaşamın kaynağı hem de kimliğin köküdür. Rodoplar da aynı işlevi görür; dili, kültürü ve kimliği besleyen bir *anne topraktır*. Annenin rahmi nasıl yaşamı besliyorsa, Rodoplar da şairin kimliğini besleyen bir ana kucağıdır.

Ali Şevket Durmuş, “Köyüme” adlı şiirinde köyüne olan bağlılığını şiir aracılığıyla görünür kılmış ve bu bağlılığını şöyle belirtmiştir:

Geçmişini bilen, halini gören/ Aşka düşüp hiç sana vurulmaz mı?/ Ve çehreni seyreden her yabancı / On sekizlik Rodoplu kız sanmaz mı? (Kalkan, 2018, s. 596).

Recep Küpçü’nün “Rodoplar” adlı şiirinde, Rodoplar’ı Türk toplumunun birleştirici, koruyucu ve besleyici dişil gücünü temsili olarak görür ve Rodoplar’a şöyle seslenir:

“Sen, baba kaygısından yoksun çocuklar büyüten/ Canımın içi, Rodoplar / Babaları gurbetten/ Topladın mı bağrına artık?” (Küpçü, 1994, s. 44).

Şair, Rodoplar’ı “baba kaygısından yoksun çocuklar büyüten” bir anne olarak betimler. Bu anne erkek otoritesinin yokluğunda direnci ve umudu taşıyan aynı zamanda da ekonomik zorunlulukların şekillendirdiği bir toplumsal gerçekliğe ayna tutan bir annedir. Şairin “topladın

mı bağrına artık” sorusu, yalnızca bir özlem değil, dağılmış ailelerin yeniden birleşmesi yönünde derin bir çağrıdır. Rodoplar burada, kültürel belleği ve dayanışmayı simgeleyen bir *ana yurt* kimliğine bürünür. Küpçü, Rodoplar üzerinden, ekonomik ve toplumsal göçün bireysel acılarda yarattığı boşluğu, ana toprağın şefkatiyle doldurur.

Recep Küpçü’nün “Köyüm ve Ben” adlı şiirinde de bireyin doğup büyüdüğü topraklarla arasındaki duygusal bağın kaçınılmaz kopuşunu, memleketine duyduğu özlemi şöyle dile getirir:

Her zerren gözümde tüter/ Sanma ki kaçacağım senden/ Hayat bazen mecbur eder/ Sevdüğinden ayrılmayı/ Arzu etsen de gönlünden/ Onun kohnunda kalmayı (Küpçü, 1994, s. 22).

Küpçü’nün bu dizelerinde, özlemin ve mecburiyetin iç içe geçtiği derin bir içsel çatışmayı dile gelir. Şair, “her zerren gözümde tüter” ifadesiyle köyüne duyduğu hasreti, neredeyse somut bir varlık gibi gözlerinin önünde canlandırarak anlatır. Bu söylem, yalnızca bir memleket ayrılığını değil, köklerinden kopmanın ruhsal acısını da yansıtır. “Sanma ki kaçacağım senden” dizesi ise ayrılığın bir ihanet değil, zorunluluğun bir sonucu olduğunu vurgular. “Hayat bazen mecbur eder / Sevdüğinden ayrılmayı” dizeleri bireyin iradesini aşan toplumsal koşullara bir göndermedir. Son dizelerdeki “Arzu etsen de gönlünden / Onun kohnunda kalmayı” ifadesi, kalbin ait olduğu yere dönme arzusunun, yaşamın zorunlulukları karşısında çaresiz kaldığı bir kader bilincini yansıtır. Bu dizeler yalnız bireysel bir özlemin değil, Bulgaristan’daki Türk halkının yurtlarından kopuşuna eşlik eden derin duygusal sarsıntının da sembolüdür.

Memleket olarak Rodoplar eşsiz güzelliğinin yanında kaderine terk edilmiş manzaralarıyla da şiirlere konu olmuştur. *Ayrılık şiirleri* olarak adlandırılan eserler, Bulgaristan Türklerinin anavatanlarından sürülmelerini, ıssızlaşan Türk köylerini ve ayrılığın yarattığı derin acıları yoğun bir hüznün atmosferi içinde işlerken, aynı zamanda totaliter rejimin politikalarını da telin etmektedir. Doğrudan doğruya zorunlu göç politikasının mağduru olan Bulgaristan Türk şairlerinin kişisel tecrübelerinden doğan bu metinler, 1984-1989 döneminde yaşananlara bir tanıklık niteliği taşır. Dolayısıyla bu eserler, zorlu koşullar altında gelişen bir azınlık edebiyatının, karanlık bir dönemin bütüncül edebi yansımasını oluşturma gücünü ortaya koymaktadır (Şen, 2015, ss. 25-26). Örneğin, Haşim Hüseyin Semerci’nin “Rodop Göçmeni” adlı şiiri, göçün bireysel ve toplumsal düzeyde yarattığı derin travmayı somut imgeler aracılığıyla dile getiren etkileyici bir ağıttır. Rodop Türklerinin göçle birlikte yaşadıkları büyük sarsıntıyı “Sen yoksun Rodop göçmeni” redifli mısralarıyla şöyle dile anlatır:

Hey gidi Rodop göçmeni / Götüren nedir seni?.../Yıkılan evin taşları/ Annelerin göz yaşları/ Babaların telaşları/ Sen yoksun Rodop göçmeni/ Sallandığın tahta beşik/ Sapı kırık ağaç kaşık,/ Ayağını çarptığın eşik buralarda, / Sen yoksun Rodop göçmeni/ Akman öküzün kırık boynuzu.../ Akman öküzün kırık boynuzu/ Yavuklundan kesilen saçlar/ Ezbere bildiğin yamaçlar/ Budadığın ağaçlar buralarda,/ Sen yoksun Rodop göçmeni/ Dedenin püsküllü fesi / Abası, poturu, keçesi/ Ninenin örekesi buralarda/ Sen yoksun Rodop göçmeni. (Kalkan, 2018, s. 1035).

Şair, “Hey gidi Rodop göçmeni / Götüren nedir seni?” sorusuyla başlayan dizelerinde, yalnızca bir kişiye değil, köklerinden koparılmış bir topluluğa seslenir. Bu soru hem sitemin hem de anlaşılamayan bir kaderin ifadesidir. “Yıkılan evin taşları, annelerin göz yaşları, babaların telaşları” gibi dizelerde, göçün geride bıraktığı acıların ve kayıpların izleri canlı bir biçimde resmedilir. Şair, bu şiir aracılığıyla göç olgusuyla kendisi arasındaki bireysel bağ da ortaya koymaktadır. Şair, Rodoplar’daki köyünün duygusal atmosferini, köyüne ait bütün unsurları kullanarak ayrılığın doğurduğu acıları yoğun bir hüznle betimlemiş. Her bir nesne, tahta beşik, ağaç kaşık, kırık boynuz, püsküllü fes birer *hatıra nesnesine* dönüşür. Geçmişin dokusunu, kimliğin köklerini ve aidiyetin sembollerini taşır. Şairin sesi, yitirilen bir yurdun taşlarına, eşyalarına, kokusuna sinmiş bir hafızayı çağırır. Semerci’nin dizelerinde göçmen, geride bıraktığı kültürün sessiz tanığıdır.

Rodoplar Coğrafyası

Arda Nehri

Edirne’nin batısında Meriç Nehri ile birleşen (Tombul, 2014, s. 150) Arda Nehri, Rodoplar’a ait unsurlardan biridir. Rodoplar’ı besleyen ve Kırcalı şehrinin ortasından geçen Arda Nehri, Bulgaristan Türk şairlerini de beslemiş ve onlara ilham kaynağı olmuştur. 1984-1989 yılları arasında maruz kaldıkları yoğun baskılara rağmen Bulgaristan Türklerinin ülkeye olan bağlılıklarını sürdürmelerinin temel nedenlerinden biri, bu dönemi konu edinen şiirlerde açıkça gözlemlenebilmektedir. Nitekim Nazmi Nuri Adalı, isim değiştirme politikalarının ulaştığı boyutları “Kanlı Arda” adlı şiirinde Arda Nehri’ne seslenerek dile getirmektedir. Şair, Bulgaristan Türklerinin konuştukları dil, söyledikleri türküler ve sahip oldukları inançlarla bu topraklara damgasını vurduklarını, dolayısıyla Türk kimlikleriyle varlıklarını sürdürmeye devam edeceklerini vurgulamaktadır (Şen, 2015, s. 34). Nazmi Nuri Adalı Arda’ya şöyle seslenmektedir:

“Adını biz koymadık mı, Arda?/ Türkçe değil mi “Şeytan köprü,” “Dar Ara”?/ Kurban olmadı mı sana Adalı Nuriye?/ “Ürpek” demedik mi yamacında dağlara?/ Yazık değil mi Yusuf’la Feride’ye?” (Bahtiyar, 1996, s. 75)

Bu dizelerde Arda Nehri insana özgü nitelikler taşıyan canlı bir varlık olarak karşımıza çıkar. Soru yöneltme eylemi insana özgü bir iletişim biçimi olduğundan, Arda'nın bu şekilde seslenilen bir varlık hâline gelmesi, şairin onunla kurduğu derin bir duygusal bağın ifadesidir. Şair, "Adını biz koymadık mı, Arda?" dizesiyle, Arda'nın Bulgaristan'daki Türk halkının belleğinde köklü bir yer tuttuğunu vurgular. Bu sesleniş hem bir sahiplenme hem de geçmişe yöneltmiş duygusal bir sorgulamadır. "Türkçe değil mi Şeytan köprü?" ifadesiyle de bölgedeki toprağın dilinin Türkçe olduğuna dikkat çeker. "Adalı Nuriye", "Yusuf" ve "Feride" gibi isimler aracılığıyla da Arda'ya, aşkların, acıların ve kayıpların sessiz tanığı olarak etkinlik kazandırır. Böylece şair Arda'yı bir akarsudan öte, geçmişle bugün arasında akan bir "yaşayan tarih" olarak kurgular. Bu dizelerinde Arda insanla aynı duygusal düzlemde yer alan bir canlı yoldaş kimliği kazanır.

Kırcali Şehri

Günümüzde Bulgaristan'daki Türk nüfusunun önemli kısmının yaşadığı ve Kırcali'nin de içinde bulunduğu Doğu Rodoplar, Tanrıdağ diye adlandırılmaktadır. Bu bölge, Osmanlı tarihinde İslam'ın yayılmasında etkin olan tekke ve zaviye gibi kurumların ilk örneklerinin ortaya çıktığı bir alan olması bakımından dikkat çekmektedir (Kayapınar, 2018, s. 33). Bulgaristan Türk şairleri, Kırcali'ye duydukları sevgi ve hayranlığı sanatın dönüştürücü gücüyle mısralarına işleyerek bu şehri şiirlerinde ebedileştirmişlerdir. Nefise Habib Adıgüzel, "Kırcali" adlı şiirinde Kırcali'yi kimliğini biçimlendiren canlı bir varlık olarak yücelterek şöyle anlatır:

Sende dile geldi ilk aşkım/ Sende döküldü ilk annelik/ Ve sevinç göz yaşlarım/ Sende gerçekleşti tüm arzularım. / İsteseler de koparamazlar seni benden/ Nerede olursa olsun/ Adının andıkça/ Canlanıyor içimde sıcak hatıraların.../ İsteseler de koparamazlar seni benden/ Seni benden. (Kalkan, 2018, s. 839).

Duygusal yoğunluğu yüksek bu dizelerde Kırcali hem ilk aşk hem de annelikle özdeşleşmiş. "Sende dile geldi ilk aşkım / Sende döküldü ilk annelik" dizeleri, öznenin yaşamındaki en saf, en temel duyguların sevgi ve annelik kaynağının bu şehir olduğunu vurgular. Şair burada mekânla kurulan duygusal bağın derinliğini gösterir. Şairin "İsteseler de koparamazlar seni benden" dizesi kimlik mücadelesinin ve direnişin en yalın ama en güçlü ifadesidir. Şair bu dizeyle Bulgaristan Türklerinin kimlik mücadelesine edebi bir tanıklık sunar. Nefise Habib Adıgüzel'in bu dizeleri kimlik ekseninde şekillenen güçlü bir memleket sevgisinin ve kadın duyarlılığının estetik bir dışavurumudur.

Kırcalili kadın şair Resmîye Seyit Ahmet Mümün'ün "Kırcali" adlı şiirinde Kırcali'yi, yalnızca bir şehir olarak değil, Rodoplar'daki Türk varlığının sembolü ve kültürel direnişin merkezi olarak şöyle yüceltir:

Doğu Rodoplar'ın inci tanesi/ Gönüllere taht kurmuş efanesi/ Hoşgörünün başkenit.../Arda Boyları'nın destan türküsü.../ Eski uygarlıkların tapınağı.../ Ecdadımızın derin kök saldı / Türklüğün baş kalesi Kırcali... (Kalkan, 2018, s. 1097)

"Kırcali, Arda boylarının destan türküsü" ifadesi, kentin Arda Nehri'yle bütünleşen doğal güzelliğini ve halkın kolektif belleğinde taşıdığı destansı değeri vurgular. Şair burada Kırcali'yi bir mekândan ziyade, geçmişle bugünü birbirine bağlayan bir *türkünün ezgisi* olarak konumlandırır. "Güzel Rumeli şehri/ Türk ordularının savaş alanı/ Türklüğün baş kalesi" dizeleri ise Kırcali'nin tarih boyunca üstlendiği stratejik ve simgesel rolü derin bir vatan duygusuyla yansıtır. Şair, bu ifadeler aracılığıyla kenti bir *Türk kimliği kalesi* olarak tanımlar; "Doğu Rodoplar'ın inci tanesi" benzetmesi, Kırcali'nin Bulgaristan coğrafyası içindeki özgün konumunu, kültürel bir merkez olarak taşıdığı birikimi ve Türk kimliğinin sürekliliğini anlatmak için seçilmiştir. Bu yönüyle Kırcali, tıpkı bir inci gibi tarih boyunca sıranmış, baskılara rağmen direncini korumuş, kimliğini zorluklar içinde parlatmış bir şehir olarak betimlenir. Kırcali, "ecdadımızın derin kök saldı", Türk kültürünün yayıldığı ve derin izler bıraktığı topraklardır. Şair, Kırcali'yi hem dinî hem de tarihî yönleriyle ele almış ve bu doğrultuda şiirine yansıtmıştır. Bu yaklaşım, Rodoplar'daki Türk halkının bakış açısını ve Kırcali'ye dair duygularını göstermesi bakımından ayrıca önemlidir. Şair, Kırcali'nin tüm olumlu özelliklerini bir arada sunarak nasıl bir mekân olduğunu coşkulu bir şekilde şöyle anlatmıştır (Şekil 2):

Kırcali/ Kirli Köyü

1984 yılı sonu ile 1985 yılı başlarında, Todor Jivkov liderliğindeki Bulgaristan hükümeti, ülkedeki Türk azınlığın varlığını inkâr ederek onların "zorla Müslümanlaştırılmış Bulgarlar" olduğu tezini öne sürmüş ve bu teze dayanarak zorunlu isim değiştirme politikasını uygulamaya koymuştur (Hacısalıhoğlu, 2008, s. 65). Bu asimilasyon politikasına karşı 26 Aralık 1984'te Kırcali'nin Kirli (Kirkovo) beldesinde düzenlenen bir protesto gösterisi esnasında, annesinin kucağında hayatını kaybeden Türkan bebek, yaşanan trajedinin simgesi haline gelmiş ve edebî eserlerde ölümsüzleştirilmiştir. Niyazi Bahtiyar'ın "Bir Çocuk Sesi" başlıklı şiiri, bu süreçte hayatını kaybeden bu küçük şehit için yazılmış çok sayıda ağıttan biri olarak literatürde yerini almıştır (Şen, 2015, ss. 37-38).

"Minik bir çocuk ağlar geceleri düşümde / İşte orda KİRLİ'de sabır kadehim taşar, / Belki de kemikleri toprak olmuştur amma / Küçük şehidin sesi sınır taramaz aşar." (Kültür ve Turizm Bakanlığı, t.y.)

“Minik bir çocuk ağlar geceleri düşümde” dizesi geçmişte yaşanmış bir trajedinin hâlâ şairin bilinçaltında yankılandığını gösterir. Çocuğun ağlayışı, yalnızca bireysel bir yasin değil, bir halkın susturulmuş sesinin yankısıdır. Şairin “düşümde” sözcüğünü kullanması hem bir hatırlama alanı hem de bastırılmayan bir vicdanın sesini anlatır. “İşte orda KIRLI’de sabır kadehim taşar” dizisinde geçen sabır kadehi metaforu, Türk halkının uzun süre boyunca maruz kaldığı baskılara karşı gösterdiği dayanıklılığı temsil eder. Ancak bu kadehin “taşması”, zulmün artık katlanılamaz bir boyuta ulaştığını, toplumsal bir kırılmanın gerçekleştiğini simgeler. Şairin Kırli (Kirkovo) yer adını özellikle büyük harflerle vurgulaması, mekânın bir coğrafi noktadan ziyade, tarihî bir yara ve direnişin sembolü haline geldiğini gösterir. “Belki de kemikleri toprak olmuştur amma / Küçük şehidin sesi sınır taramaz aşar” çocuk, yalnızca bir masumiyet sembolü değil, aynı zamanda adaletin ve kimliğin sesi haline gelir. “Sınır taramaz aşar” ifadesi, millî ve siyasî sınırların ötesine geçen bir vicdan çağrısını temsil eder. Bu dizelerde ölüm, fiziksel bir son değil; bir direnişin başlangıcıdır. Sonuç olarak Bahtiyar’ın bu dizeleri, Bulgaristan Türklerinin yaşadığı asimilasyon politikalarının ruhsal ve kültürel yıkımını, bir çocuğun masum ölümü üzerinden evrensel bir trajediye dönüştürür. Şairin dili sade ama derinliklidir. “Bir Çocuk Sesi”, hem tarihî bir tanıklık hem de insanlık vicdanına hitap eden bir ağıt niteliği taşır. Türkan bebeğin sesi, şiir aracılığıyla susturulmak istenen bir halkın sesiyle bütünleşir ve edebî bellekte ölümsüzleşir.

Mestanlı Şehri

Doğu Rodop dağlarında, Türkler tarafından kurulmuş olan bu kent (Acaroğlu, 2006, s. 728) dramatik bir hikâyeye sahne olarak Bulgaristan Türk şiirinde yerini almıştır. Süleyman Yusuf Adalı, “Mestanlı Meydanı” başlıklı şiirinde, Bulgarlaştırma politikalarına karşı yürütülen direniş sırasında hayatını kaybeden bireyleri merkeze almaktadır. Şair, bu eserinde Bulgaristan Türklerinin sergilediği kararlı mücadeleyi, onların Bulgaristan toprakları üzerindeki tarihsel haklarının ve mevcudiyetlerinin temel güvencesi olarak konumlandırmaktadır (Şen, 2015, ss. 34-37).

“Yüzümüzdeki hüznün / Şehitlerimizin yasıdır/ Kanımızla boyanan bu meydan bu şehrin bizim oluşunun damgasıdır.” (Bahtiyar, 1996, s. 75).

“Yüzümüzdeki hüznün / Şehitlerimizin yasıdır” dizisinde, topluluk kimliğini tanımlayan temel duygu, yas ile şekillenir. Buradaki hüznün bilince kazınmış direnişin sessiz gücüdür. Şair, yüzlerde taşınan bu hüznü, geçmişte yaşanan zulmün unutulmaz izleri olarak sunar. Böylece bireyin yüzü, toplumsal hafızanın aynasına dönüşür. “Şehitlerimizin yasıdır” ifadesi, bu hüznü bir utanç değil, onur nişanesi hâline getirir. “Kanımızla boyanan bu meydan” dizesi, Mestanlı Meydanı’nı sıradan bir coğrafi alan olmaktan çıkarır; onu bir kutsal mekân, yani *kanla mühürlenmiş kimlik alanı* dönüştürür. Son dizedeki “bu şehrin bizim oluşunun damgasıdır” ifadesi ise, şiirin ideolojik ve tarihsel vurgusunu en açık biçimde ortaya koyar. Şair burada, aidiyeti yalnızca tarihî veya kültürel bir hak olarak değil, bedel ödenmiş bir hakikat olarak temellendirir. *Damga*, sahiplenmenin kalıcılığını ve değiştirilemezliğini temsil eder; bu *damga* kanla atılmıştır ve bu nedenle hiçbir siyasî manipülasyonla silinemez. Mestanlı Meydanı zulme karşı sürdürülen mücadelenin ahlaki temelini ortaya koymuştur. Şairin bu dizeleri tarihsel bir tanıklık taşır. Bu yönüyle eser, Bulgaristan Türk şiirinde yalnızca bir ağıt değil, kimlik bilincinin estetik bir manifestosu niteliğindedir.

Rodoplu Türk Halkı

Rodoplu Türk Kızı

Şahin Mustafa Altan “Rodoplu Kız” adlı şiirinde romantik duyguların ötesinde Bulgaristan’daki Türk kimliğinin kadın eliyle korunmuş sürekliliğini yüceltir. Rodoplu Türk kızı hem güzelliğin hem emeğin hem aşkın hem kimliğin temsilcisidir. Bir bahar çiçeği gibi her bahar yeniden doğan umudun sessiz kahramanını Şahin Mustafa Altan’ın dizelerinde şöyle anlatır:

Saçlarına takmış bir mor menekşe/ Gözlerinde neşe, kalbinde neşe/ Yüzünü çevirmiş doğan güneşe/ Bir bahar çiçeği şu Rodoplu kız! / Temiz düşünce ile inanır aşka/ Sevgi ile evini çevirir köşke/ Bir bahar çiçeği şu Rodoplu kız. (Kalkan, 2018, s. 524).

Bu dizelerde Rodoplu Türk kızı Anadolu’dan Balkanlar’a uzanan Türk ruhunun zarif yüzünü temsil eder. “Saçlarına takmış bir mor menekşe” dizelerinde doğayı kadınla özdeşleştirmiştir. Ancak burada doğa, yalnızca bir süs unsuru değil, kadının doğallığını ve içsel direncini yansıtan bir aynadır. Menekşe hem alçakgönüllülüğün hem de dayanıklılığın simgesidir. Dolayısıyla Rodoplu kız, narinliğin içinde güç, sadeliğin içinde asalet taşır. Rodoplu kızın gülümsemesi, yoksulluğa, yalnızlığa ve asimilasyon tehlikesine karşı bir sessiz direniş biçimidir. “Yüzünü çevirmiş doğan güneşe” dizesi, umut ve yenilenme imgesiyle şiirin eksenini belirler. “Sevgi ile evini çevirir köşke” dizesi ise, Bulgaristan Türk kadınına özgü yaratıcılığı ve üretkenliği dile getirir. Altan’ın bu dizeleri, Rodoplu kızı yalnızca bir güzellik nesnesi olarak değil inancın ve umudun öznesi olarak resmeder.

Şahin Mustafa Altan “Tütüncü Kız” başlıklı şiirinde ise Rodoplu’nın üretici ruhunu, emeğin dişil yüzünü temsil eden o Türk kızını şöyle anlatır:

Tütünün katranı ellerinde kına/ Yaklaş tütüncü kız gel, gel yakına/ Uzat ellerini uzat öpeyim/ Rodoplar'ı seven, seni de sever/ Tütünleri öven seni de över/ Uzat ellerini uzat öpeyim. (Bahtiyar, 1996, s. 92)

“Tütünün katran ellerinde kına” dizesi, şiirin merkezinde yer alan güçlü bir karşıtlık üzerine kuruludur. Burada katran, emeğin izini; kına ise kadınlığın, geleneksel zarafetin simgesini taşır. Bu iki öge bir araya geldiğinde hem çalışkanlığın güzelliğini hem de güzelliğin çalışkanlığını dile getirir. “Yaklaş tütüncü kız gel, gel yakına / Uzat ellerini uzat öpeyim” dizeleri hem bir sevda çağrısı hem de bir saygı duruşudur. “Rodoplar'ı seven, seni de sever / Tütünleri öven, seni de över” dizeleri ise bireysel sevgiyi toplumsal bir boyuta taşır. Rodoplu kıza duyulan sevgi, bir bakıma memlekete, toprağa ve kültüre duyulan sevgidir. *Uzat ellerini uzat öpeyim* dizelerinde bir halkın şükranını dile getirir. Şairin sesi, bir hayranlık duygusundan ziyade bir hürmet ve minnettarlık tonuyla yankılanır. Rodoplu kız, bu bağlamda hem emeğin hem sevdanın hem toprağın hem umudun suretidir. Elleriyle tütün yetiştirirken bir halkın kimliğini de yeşerten kadındır.

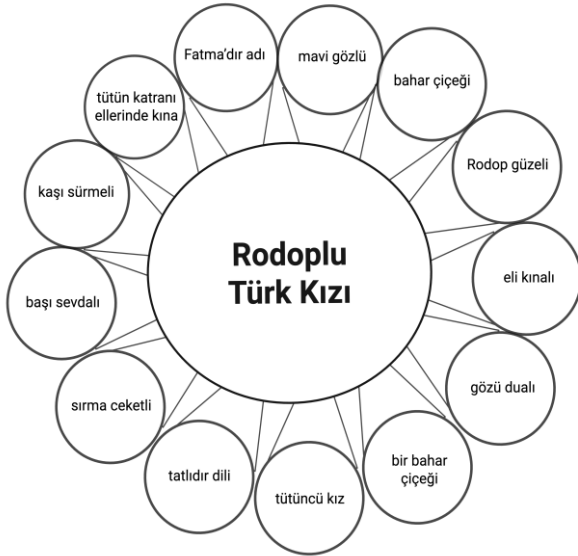
Mehmet Ali Macar, “Rodop Güzeli” adlı şiirinde Rodop Türk kızının kültürel ve estetik temsiline dair güçlü bir sembolik anlatı sunar. Şair, Fatma adını verdiği bu kadını şöyle tasvir eder:

Eli kınalı gözü dualı/ Kaşı sürmeli başı sevdalı.../ Tatlıdır dili, Fatma'dır adı/ Takmış telleri Rodop güzeli/ Ne güzel gülüyor mavi gözleri (Kalkan, 2018, s. 617).

“Eli kınalı, gözü dualı” dizesiyle başlayan şiir, Rodoplu kızın iki temel yönünü bir araya getirir: gelenek ve inanç. Kına, bir yandan kadınlığın güzelliğini ifade ederken, öte yandan fedakârlığın ve teslimiyetin işaretidir. “Gözü dualı” ifadesi ise, bu dış zarafetin iç dünyadaki karşılığıdır. “Mavi gözler” ise Rodop Dağları’nın ufukları kadar engin ve özgürdür. Şiirdeki “eli kınalı, gözü dualı” ve “mavi gözlü gülüş” dizelerinde inanç, güzellikle direniş, yerellekle evrensellek arasında kurulmuş estetik bir denge vardır. Şahin Mustafa Altan ve Mehmet Ali Macar Rodoplu şiirlerinde Türk kızını şöyle betimlemişlerdir (Şekil 3).

Şekil 3

Rodoplu Türk Kızı

Rodoplu Türk Erkeği

Rodoplar'a gönülden bağlı şairlerden biri olan Recep Küpçü, “Rodoplar” adlı şiirinde Rodop Türk erkeğinin çilesini hem toplumsal gerçekçi hem de lirik bir duyarlılıkla işler. Bu şiirde Rodoplar hem bir coğrafya hem de bir yazgıdır. Küpçü, dizelerinde Rodoplar’a şöyle seslenir:

Sende büyür, canımın içi, Rodoplar/ Uykuları tütünden talan edilen/ Yollar yapan/ Temeller kazan.../Nerde olursa oturup çıkını açan/ Sofra kurup peynir ekmek yiyen/ Gençlik çağını yaşamadan /Dalından vakitsiz yere düşen (Küpçü, 1994, s. 44).

Bu dizeler, Rodoplar’daki Türk erkeğinin kaderini, onun alın teriyle yoğrulmuş varoluş mücadelesini dile getirir. Küpçü’nün sözleri, yalnızca bireysel bir duygulanımı değil; tarih, kimlik ve sınıfsal gerçekliğin iç içe geçtiği kolektif bir yazgının yankısıdır. “Uykuları tütünden talan edilen” ifadesi, ekonomik sömürünün ve yoksulluğun sembolüdür. Burada tütün yalnızca bir bitki değil Rodop Türklerinin en önemli geçim

kaynağıdır. “Yollar yapan, temeller kazan” dizeleri, Rodoplu Türk erkeğinin varoluşsal konumunu belirler: o, sürekli üreten, inşa eden ama hiçbir zaman kurduğu düzenin sahibi olamayan bir figürdür. Emek, kimlik ve aidiyet arasındaki uçurum, Rodoplu Türk erkeğinin sessiz çığığında yankılanır. “Nerede olursa oturup çıkını açan, sofraya kurup peynir ekmek yiyen” dizesi, sade bir yaşamın mütevazı güzelliğini dile getirirken, aynı zamanda göçebelik ve geçicilik duygusunu da taşır. Sofra, burada bir kimlik sembolüdür; yoksulluğun içindeki paylaşım, dayanışma ve insan sıcaklığına işaret eder. Son olarak, “Gençlik çağını yaşamadan dalından vakitsiz yere düşen” dizesi, şiirin en trajik doruk noktasıdır. Bu ifade hem bireysel hem de toplumsal bir erken tükeniş metaforudur. Rodoplu Türk erkeği, çalışmaktan yorgun düşmüş, gençliğini toprağa, emeğe, yoksulluğa vermiştir. Bu erken düşüş ise umutların ve geleceğin kaybı anlamına gelir.

Sonuç

Bulgaristan Türk şiirinde Rodoplar Türk kimliğinin anlam kazandığı coğrafyanın adıdır. Bulgaristan Türk şiirinin önde gelen temsilcileri arasında yer alan Recep Küpçü, Niyazi Bahtiyar, Muharrem Zeynel Yumuk, Gülay Rafet Ahmet, Fahriye Mustafa Güney, Nazmi Türker Adalı, Mümün Bekir Mehmet, İzzet Mümün Genç, Osman Aziz, Nazmi Nuri Adalı, Şükrü Recep Tahir, Nefise Habib Adıgüzel, Şahin Mustafa Altan, Mehmet Ali Macar, Ahmet Hasan Cebeci ve Mümin Mustafa Atakan gibi şairlerin şiirlerinde Rodoplar önemli bir tematik unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bulgaristan Türk şairleri için “öz yurtları”, “kutsal bucakları” ve “Türk ocağı” olan Rodolar, kültürel belleğinin ve içsel duygularının sarsılmaz bir dayanağı, aidiyet ve toplumsal hafızayı temsil eden güçlü bir edebî semboldür. Bulgaristan Türk şiirinde Rodoplar, kalplerinde yeşeren sevdaların, dillerinde yankılanan umutların ve geçmişle geleceği birbirine bağlayan derin bir gönül sığınağının adıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yapay Zekâ Kullanımı: Yazar, bu çalışma için yapay zekâ destekli uygulamalar kullanmadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Use of Artificial Intelligence: The author has stated that they did not use artificial intelligence-supported applications for this work.

Kaynaklar / References

- Acaroğlu, M. T. (2006). *Bulgaristan’da Türkçe yer adları kılavuzu*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akgün, A. (2025). Bulgaristan Türklerinin çağdaş şiir dünyasında “Dobruca”. *ABAD*, 8(15), 117–133.
- Bahtiyar, N. H. (1996). *Çağdaş Rodop Türk şairlerinden esitiler (Antoloji)*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bilgin, N. (2009). Kültür değişimleri ve kimlik sorunları. *Aramızdan Ayrılışının 40. Yılında Prof. Dr. Mümtaz Turhan Sempozyumu* (2–3 Kasım 2009, Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları), 161–188.
- Hacısalihoğlu, M. (2008). *Doğu Rumeli’de kayıp köyler: İslimiye Sancağı’nda 1878’den günümüze göçler, isim değişiklikleri ve harabeler*. Bağlam Yayınları.
- Kalkan, Ş. (2018a). *Bulgaristan Türk şiiri I*. Bengü Yayınları.
- Kalkan, Ş. (2018b). *Bulgaristan Türk şiiri II*. Bengü Yayınları.
- Kayapınar, A. (2018). Trakya–Doğu Rodop bölgesinde Alevi-Bektaşî zaviyeleri (XV–XVI. yüzyıllar). *Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi*, 18, 3–38.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (t.y.). *Bulgaristan yazılı Türk edebiyatı*. Erişim tarihi 20 Mayıs 2024, <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78506/bulgaristan-yazili-turk-edebiyati.html>
- Küpçü, R. (1994). *Şiirler*. Boğaziçi Yayınları.
- Memişoğlu, H. (2015). Bulgaristan Türklerinin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı. *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-IV*, 69, 4410–4423.
- Özgür, N. (1999). *Etnik sorunların çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi*. Der Yayınları.
- Özkan, N. (2015). Bulgaristan’da Türk dili ve edebiyatı. *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-II*, 67, 2386–2396.
- Özlem, K. (2008). Bulgaristan Türklerinin tarihsel süreç içerisinde dönüşümü, AB üyelik süreci ve Türk azınlığa etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 341–371.
- Şen, H. (2015). Şiirin tanıklık gücü: 1989 zorunlu göçünün Bulgaristan Türk şiirine yansıması. *Göç Dergisi*, 2(1), 25–42.
- Tombul, F. (2014). Uluslararası antlaşmalar çerçevesinde Meriç Havzası’nda su yönetimi. *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi A: Uygulamalı Bilimler ve Mühendislik / Anadolu University Journal of Science and Technology A: Applied Sciences and Engineering*, 15(2), 147–155.